

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

TANTÁRGY	SZINT	TÍPUS
Irodalom	Középszint	Tétel

TÉMAKÖR	Interkulturális megközelítések és regionális kultúra
TANANYAG CÍME	Dsida Jenő

A tétel vázlata:

- I. Irodalom a határon túl
- II. Dsida Jenő helye az irodalomban
- III. Dsida Jenő néhány verse

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

I. Irodalom a határon túl

*Minden európai irodalomnak vannak **regionális** hagyományai és műhelyei. (Pomogáts Béla)*

- Egy-egy országon belül is más-más jelleget, karaktert mutathat az egyes régiók irodalma (pl. Északkelet-Magyarorszáé vagy a Dunántúlé).
- Mindezek ellenére, bár más a szellemisége pl. a párizsi és a provence-i irodalomnak, a közös nyelv, ami a lényegi meghatározója, egységesen francia irodalommá teszi azt.

*A magyar irodalmat azonban nemcsak a regionális hagyományok **tagolják**. (Pomogáts Béla)*

- Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés értelmében:
 - a történelmi Magyarország területének több mint 2/3 részét a Monarchia utódállamai között osztották fel,
 - ezzel a magyar népesség 1/3 része a határon túlra került, más államok keretei közé.
- A világháborút megelőzően viszonylag egységesnek nevezhető magyar nemzeti irodalom előbb 4, később 7(!) ország magyar irodalma lett.
- E történelmi kényszernek köszönhetően az elszakított magyar területeken ki kellett alakítani az ott élő magyarság irodalmi intézményrendszerét: a folyóiratok, könyvkiadók, irodalmi társaságok rendszerét.

*Az irodalmi intézmények rendszerének kialakítása és működtetése viszonylag **Erdélyben** volt a legkönnyebb (...). (Pomogáts Béla)*

- Erdélynek megvoltak a maga kulturális és irodalmi hagyományai,
- a két világháború között még magyar többségű városok (pl. Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely) magyar iskolahálózattal, sajtóval és erős magyar értelmiséggel bírtak.

*A kisebbségi magyar irodalom fellépésével kialakult a magyar nemzeti irodalom **policentrikus modellje** (...). (Pomogáts Béla)*

- A policentrikus azt jelenti, hogy *több központú*.
- Ez a modell azonban eltér a többi európai, vagy tengeren túli több központú modelltől.
- Az általánosnak tekinthető irodalmi policentrizmus lényege az „egy nyelv – több nemzet jelenség (pl. angol irodalom = nagy-britanniai, észak-amerikai, ausztráliai stb. angol irodalom).

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

- A magyar irodalom helyzete azért más, mert a magyarországi, romániai, szlovákiai stb. magyar irodalom egyetlen nemzet irodalma:
 - Trianon után nem alakult ki többféle magyar nemzeti identitás,
 - a leválasztott magyar nemzeti közösségek a magyar nemzet autentikus részének tekintik magukat.

Ezek a nemzeti kisebbségek – nem utolsósorban nemzeti identitásuk fenntartása érdekében – létrehozták a saját irodalmukat. (Pomogáts Béla)

Ehhez hasonló helyzet alakult ki az 1945-ben, 1948-ban és 1956-ban nyugatra emigrált magyar közösségek esetében is, akik:

- többségük nem adta fel nemzeti identitását,
- „kettős identitással” is a magyar nemzet részeként definiálják magukat.

A trianoni döntések után a Magyarországgal szomszédos országokban létrejött kisebbségi magyar irodalmak valójában két forrásból táplálkoztak, a regionális és az egyetemes nemzeti irodalom forrásaiból. (Pomogáts Béla)

ÖSSZEGEZVE

- Trianon után a magyar irodalom jelentős része határon túli irodalommá vált.
- A határon túli irodalom legfőbb témája: a kisebbségi létből fakadó nehézségek, megpróbáltatások és tragédiák (pl. üldöztetés, gyűlölet, negatív diszkrimináció beolvasztási politika).
- Az erőszakos asszimiláció elleni küzdelem, a nemzeti identitás megtartását és a megmaradást célzó törekvések fő eszköze az anyanyelv, valamint a nemzeti kultúra és a hagyományok megőrzése.
- Legismertebb képviselői Erdélyből: Sütő András (író), Szilágyi Domokos (költő), Tamási Áron (író), Kányádi Sándor (költő), Dsida Jenő (költő), Sánta Ferenc (író), Reményik Sándor (költő) stb.
- Legismertebb képviselői a Felvidékről: Mécs László (költő), Barta Lajos (író), Tózsér Árpád (költő), Grendel Lajos (író) stb.

Felhasznált irodalom:

Pomogáts Béla: A magyar irodalom kisebbségben (in. Kisebbségkutatás)

http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatatas/kk_2005_01/cikk.php?id=914

II. Dsida Jenő helye az irodalmunkban

Bár igen szűkre szabott **élet** (31 év) jutott Dsidának, teherbírása, irodalmi és közéleti **szerepvállalása** és angyali természete révén kitörölhetetlen része irodalmunknak.

Élete

- 1907-ben született, Binder Jenő Emil néven Szatmárnémetiben.
- Gyermekkorát beárnyékolta a történelem: előbb az első világháború, majd a román megszállás.
- Apja, a Monarchia hadseregének tisztje, orosz hadifogságba került, család tönkrement.
- A hadifogságból hazatérve apja polgári foglalkozást vállalt: az Erdélyi Római Katolikus Státustisztviselője lett.
- Dsida Jenő Budapesten, Beregszászban és Szatmárnémetiben tanult, s kamaszkorától költőnek készült.
- Benedek Elek („Elek apó”) indította el az irodalmi pályán.
- 1925-ben – szüleinek engedve – beiratkozott a kolozsvári egyetem jogi karára, de nem fejezte be tanulmányait.
- 1937-ben vette feleségül nagy szerelmét, Imbery Melindát
- 1938-ban a szívbeteg Dsida megfázott, a kolozsvári kórházba került, de életét nem tudták megmenteni.
- A Házsongárdi temetőben vettek tőle végső búcsút.

Pályafutása

- Számos irodalmi és közéleti folyóirat munkájában részt vállalt: szerkesztője (*Pásztortűz*), tudósítója (*Erdélyi Lapok*), belső munkatársa (*Erdélyi Helikon*), alapítója (*Erdélyi Fiatalok*), rovatvezetője (*Kelet Újság*) volt.
- Több mint 100 verset fordított le francia, latin, olasz, német és román nyelvből. Fordításai a *Cimbora* című folyóiratban jelentek meg – versei mellett.
- Tagja volt számos társaságnak: a helikoni íróközösségnek, a Kemény Zsigmond Társaságnak, az erdélyi Katolikus Akadémiának, a PEN Club magyar tagozatának és az Erdélyi Szépmíves Céhnek.
- 1928-ban jelent meg első verseskötete, a *Leselkedő magány*. Ezt követte 1933-ban a *Nagycsütörtök*, majd 1938-ban posztumusz kötete, az *Angyalok citeráján*.

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

Költészete

- „Kamasz angyal” – így nevezte Pomogáts Béla Dsidát.
- Dsida verseit áthatja:
 - az élet szeretete,
 - a szépség tisztelete,
 - a fiatalság lendülete,
 - a jóság iránti elkötelezettsége,
 - a szenvedők iránt mély részvét érzése,
 - a létezés mély szomorúsága,
 - az empátia,
 - és a melankólia érzése.
- „Hiszek a mindenható mosolygásban” – írta Dsida Jenő.
 - Dsida képes meglátni a mindennapok apró szépségeit.
 - E hétköznapi, jelentéktelennek tűnő apróságok megverselésével, közvetítésével másokat is boldoggá tud tenni.
- Dsidát a „kismesterek legnagyobbikának” nevezte Hegedűs Géza, mert:
 - nem volt irodalmi vezéralak,
 - sem történelmi személyiség,
 - nem akart utat mutatni vagy -törni,
 - népet vezetni, tömegeket befolyásolni.
- Pomogáts Béla szavaival: Dsida „nem a végzettel kívánt pereskedni, egyszerűen énekelni akart”.
- Hegedűs Géza szavaival: Dsida „a meghitt magánélmények, a jelentéktelen apróságok zsenije, a **formatökély** mesterjátékosa.”

Forma:

- Csodagyereknek tartották, mert már nagyon fiatalon érett formavilággal rendelkezett.
- Kifinomultak, kimunkáltak a versei.
- Hatással volt rá az expresszionista szabadvers.
- Az impresszionizmus élményvilága, hangulatképei azonban közelebb állnak hozzá.
- A nyugatosok formaművészete válik mintájává.
- Szívesen játszik a versformák lehetőségeivel, kedveli a játékos rímeket.

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

Témái:

- hazaszeretet
- szerelem
- mély katolikus hit
- halálfélelem

Verseiben az élet szeretete és szépségének felvillantása mellett mindig jelen van a szomorúság. Egy mély, az emberi létezés „leglényegében” gyökerező **szomorúság**.

Szomorúság

- Szívbetegsége egy folyamatos „memento mori” (szó szerint: Emlékezz a halálra!), figyelmeztetés a szűkre szabott létre.
- Életére és életművére egyaránt rányomta bélyegét a trianoni békediktátum és következménye.
- Mély katolikus hite, a belőle fakadó részvétteljes karaktere is szomorúságra kárhoztatja: az érzékenység, a mások fájdalma felé forduló empátia lecsupaszítja a szívet és érzékenységében védtelenné is teszi. Melankolikussá.

III. Dsida Jenő néhány verse

- A vers fókuszában a **tavas**, az **újjászületés** évszaka és a feltámadás áll.
- A hétköznapok „szövetébe” **bibliai motívumok** vegyülnek: az ébredező tavasz képei mögött felsejlik a feltámadás és a halott Lázár képe.
- Központi motívum: a megfoghatatlanság, **elérhetetlenség** érzése.
- A „szerelem” itt inkább a bibliai értelemben vett isteni szeretetre utalhat, vagy még inkább a **panteisták** természetet átítató, mindenben jelenvaló istenképére. A vers természeti képei csak erősítik ezt az elgondolást.
- Dsida alkotásában a békés **természeti** pillanatok az **emberi** világ mozgalmas képeivel keverednek.
- A vers zárlata bibliai történetre, **Lázár feltámasztására** utal.
- Jézus a negyedik napon támasztotta fel Lázárt. Dsida versében harmadnapos halott Lázár, azaz a feltámadás előtt vagyunk közvetlenül, de még nem a feltámasztás pillanatában.
- Jézus a Lázárt gyászoló és feltámasztására igyekező tömeg szomorúságát látva maga is elsírta magát: az embert az életre és nem a halálra teremtette.
- A versben először a közepén szólal meg a feltámadás (újjászületés) vágya: „Jaj, be jó lenne már / egy kis feltámadás!”
- Dsida betegségének tudatában további árnyalatot nyer a tavasz kiváltotta újjászületés iránti igény.
- A tüdőbeteg Janus Pannonius: *Saját lelkéhez* című versében megfogalmazottakra hajaz: a meggyötört, beteg test és a szépségekre fogékony, életigenlő lélek konfliktusa ez.

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

M

TÚL A FORMÁN

- Egyes indián törzsek úgy tartják, hogy az állatok lelkét úgy szólíthatják meg, ha ismerik az *igazi* nevüket.
- Rómeó és Júlia híres erkélyjelenetében a szerelemben való újjászületéshez hozzátartozik szerelmesek „újrakeresztelésének” kérdése („*Csak neved ellenségem, s nem te magad...*” Shakespeare).
- De Petőfinek is „gondot okoz”, hogy milyen néven illesse a szerelmét, milyen név, szó adhatná vissza a lány lényegét legjobban. (*Minek nevezzelek?*)
- Platón barlang hasonlatában a világunkba zárt lényeg olyan, mintha mikor valami/valaki a barlang szája előtt állna, de mi csak árnyékát láthatjuk a barlang falán. Ez a forma. A lényeg pedig a megfoghatatlan tartalom.
- A *Túl a formán* cím is a megfogható, megnevezhető dolgok világából a forma nélküli, a **testetlen** lényeg világába kalauzol.
- Semmi sem olyan – a lényegét tekintve –, mint aminek és ahogyan megnevezzük.
- A megnevezhetetlen **megnevezésének** a vágya áll a vers középpontjában.
- A **sejtés**, a bizonytalanság érzése lengi át a verset.
- Ez a különös sejtelen ölt testet a vers zárlatában: az anyja ölében ringatózó gyermek, a félálomszerű létezés, a valóság és formán túli világ szélén andalgó lélek képében.

M

NAGYCSÜTÖRTÖK

- A keresztény világ egyik legnagyobb ünnepét a Húsvétot előzi meg a böjtöt záró **Nagyhét**.
- A passiótörténet szerint Jézus Nagy hét csütörtökén az utolsó vacsorát követően tanítványaival a Gecsemáné kertbe ment, s arra kérte őket, hogy virrasszanak vele. A tanítványok azonban elaludtak. Jézus egyedül készült fel nagypénteki önáldozatára.
- A vers nyitó helyzete egy **hétköznapi kellemetlenség**: 6 óra várakozás egy vasútállomáson.
- Ebből a hétköznapi helyzetből bontakozik ki az emberi sors megrendítő képe: életünk legmegrázóbb, legemberibb pillanataiban (mint amilyen a zsigeri félelem a magánytól vagy a haláltól) **magunkra maradunk**. Önmagunkba zárva.
- A vers egyre mélyebb, sötétebb bugyrokba ereszkedik alá az emberi pszichében, mintha egy belső pokoljárást tenne. E **belső „pokollal”** pedig egyedül kell szembenéznünk.
- A vers végén nincs feloldozás: ez a sors adott, elkerülhetetlenül emberi.

Tétel 16.

DSIDA JENŐ

PSALMUS HUNGARICUS (1936)

- **Szamizdat** kiadásban (titokban terjesztett, tiltott mű) terjedt sokáig.
- A marosvécsi írótalálkozón olvasta fel Dsida a verset 1936 nyarán. Wass Albert így írt róla: „Mikor befejezte, könny volt mindenki szemében. Ekkor felállt Kós Károly, barázdás arcán hullottak a könnyek, odament Dsida Jenőhöz, megölelte, és azt mondta neki: Te taknyos, hogy mersz ilyen szépet írni?” (*lenolaj.hu*)

Felhasznált irodalom:

Hegedűs Géza: A magyar irodalom arcképcsarnoka

<http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/>

<http://lenolaj.hu/2016/05/17/1907-majus-17-en-szuletett-dsida-jeno-erdelyi-magyar-kolto/>